

„Když nevidím čtrnáct dní noční oblohu, připadám si jako kuřák, který si nemůže zapálit...“

Tak co říkají hvězdy,

...zeptal jsem se hned na začátku rozhovoru s astronomem RNDr. Jiřím Grygarem, CSc., který pořadem Okna vesmíru dokofán získal sympatie i naprostých laiků v pozorování nebeských úkazů. A navíc jsem si ještě hned tak trochu rýpnul do jeho stavovské cti. Otázkou, zda ho někdy napadlo sestavit třeba „volební“ horoskop na nadcházející volby. „Samozřejmě jsem to nezkoušel,“ odpověděl mi, „a neudělal bych to, ani kdyby mě čtvrtili. Považuji to totiž, v nejlepším případě, za pouťovou atrakci.“

pane Grygare...?

■ Myslíte volby, anebo horoskopy?

V tomto případě... (následovala pauza, než se Jiří Grygar přestal smát) ... sestavování horoskopů „na míru“? Horoskop je zcela astronomická záležitost, spočívající na výpočtu poloh planet nebo Slunce v některém okamžiku. Astrolog však začne z tohoto diagramu předvídat dokonce i osudy celých států. V tom okamžiku je řádný astronom vzteky bez sebe, protože takové výsledky považuje, a to přinejmenším, za zcela nevědecké. Nedovedu si představit, že by se nějaký astronom výkladem horoskopů zabýval.“

Okna vesmíru (málem) zavřená

■ Pane doktore, začínám si zase připadat, jako když jsem se zájmem sledoval každý díl pořadu Okna vesmíru dokofán. Jak vůbec došlo k jeho natáčení?

Ironii osudu je, že více než dvacet let jsem se astronomií v televizi zabýval. Bez valného úspěchu. Až u „Okna“ se stalo něco zvláštního – pořad překročil úzký rámeček skálních astronomů a oslovil nejširší veřejnost. Prvním důvodem byl zřejmě fakt, že astronomie urazila v posledních letech výrazný kus cesty vpřed. Stále dokonalejší přístrojová technika najednou otevřela opravdu okna vesmíru dokofán. Předtím bylo okno jedno – záření viditelného ze Země – a teď se otevřela okna neviditelného záření.

U natáčení se navíc sešla trojice – dr. Vladimír Železný jako velmi zkušený scenárista, dr. Jaroslav Čorba, tehdy sice začínající redaktor, ale absolvent fakulty přírodních věd, a já, který měl zase zkušenosti z přednášek a dlouhá léta byl demonstrátorem na brněnské hvězdárně, kde jsem se naučil kontaktu s lidmi. Navíc nám pomohl i nápad, tehdy vlastně znouzectnostný. Chyběly nám profesionální barevné obrázky, a tak jsme s Karlem Saudkem vymysleli formu comicsu. Tím se nám nakonec podařilo přilákat i mladší, po comicsu lačné diváky.

Začaly však potíže s dr. Železným i s Karlem Saudkem, kteří měli po osmašedesátém televizi zakázanou. A nakonec i s mojí osobou. Straničká organizace Astronomického ústavu v Ondřejově si na mě mohla stěžovat, ale dosti složitě, prostřednictvím OV KSČ Praha-východ. Ten celou věc musel postoupit na Středocheský KV, ten zase na příslušné oddělení ÚV a odtamtud to teprve šlo UV KSS, a tak dále... Takže než se stížnost dostala do bratislavské redakce televize, stihli jsme vždy další pořad odvysílat...!

Budou další Keplerové?

■ Dnes se zase astronomie i samotné hvězdné potýkají s tržní ekonomikou. Případ úpické hvězdárny (psali jsme o ní v RP 20. 2. 1992) naznačuje,

že mnoho hvězdáren se může dostat do kritické situace. Co vy na to?

V současné době tento problém vyhlíží tragicky. Osobně jsem však historicky optimista, protože Československo má něco, čemu se říká genius loci. Astronomií se u nás nebyvare dárilo už před založením Univerzity Karlovy. Celá řada významných světových astronomů byla v dalších stoletích do Prahy „za hvězdami“ přitahována. Především Tycho Brahe a Jan Kepler – osobnosti už v té době se světovým renomé. Stejně jako Albert Einstein, který do Prahy přišel jako mladý člověk a profesura na UK byla jeho první významná šance. Zde také vytvořil i část obecné teorie relativity. A příkladů je ještě více...

■...a doufejme, že tomu tak bude i v budoucnu. Pokud se ovšem z hvězdáren nestanou bistra, bary či jiná výnosná místa. Jak tomu zabránit? Komerčními akcemi, nebo spíše dnes neexistujícími dotacemi ministerstev či jiných organizací?

Cesta komerce není pro hvězdárny tou nejlepší. Šanci vidím spíše v sponzorech, jak je to obvyklé ve světě. Nepochybně, že celou řadu lidí, dnes u nás úspěšných v byznysu, v určitém věku astronomie oslovila a velice ráda bude chtít, jen co to zákony dovolí, astronomii podporovat.

Mám i čerstvou zprávu, která říká, že světová populace astronomů včelí ostatním vědcům představuje jen sedm desetin procenta. Ale tato úzká skupinka přitom vyprodukuje sedm procent populárně vědeckých publikací. Astronomie je tedy průměrně desetkrát produktivnější v popularizaci své činnosti než kterýkoliv jiný obor vědy.

Co s Akademií věd?

■ Další téma je ožehavější. Právě teď si povídáme na půdě Československé akademie věd, o jejíž budoucnosti stále není definitivně rozhodnuto.

Máte pravdu. Situace je skutečně komplikovaná. Může totiž vzniknout legislativní vakuum, které způsobí, že akademie zanikne, aniž by to někdo zvlášť chtěl. Situace se však mění den ze dne, a tak mohou pouze interpretovat svůj vnitřní pocit – že akademie nezankne.

■ Část veřejnosti se ale domnívá, že by akademie, jako přežitá stranická struktura, zaniknout měla...

S tím prude nesouhlasím. Naopak, mnoho lidí, kteří dříve z politických důvodů nemohli přednášet na vysokých školách, se právě na ČSAV nejen „skrylo“, ale mělo i možnost pracovat v oboru. Alespoň pokud jde o přírodní vědy.

Československu se také podařilo neodizolovat se od světové vědy a udržet si soutěžní schopnost. Což se dnes ukazuje při objektivních hodnoceních ohlasů na mezinárodní publikace. Mnohé vědecké obory z tohoto porovnání vycházejí až

neuvěřitelně dobře. A výsledky vyznívají vysoko ve prospěch právě pracovišť Akademie věd. Každá vyspělá země má nějaký systém podpory základního výzkumu na vysokých školách. Jinak by se vysoké školy staly sterilními ústavu.

A je tu i další problém, který je koproduktivní dosud v pozadí zájmu. Otázka průmyslového výzkumu. Ve světě do něj jde daleko nejvíce peněz. Ne od státu, ale od prosperujících průmyslových komplexů, které maximálně využívají těchto služeb. Naše průmyslové podniky jsou sice dnes většinou v havarijním stavu a těžko se dá od nich nějaké financování očekávat, ale ta doba přijde. Proto si myslím, že stát je povinen v tom přechodném období výzkum podpořit.

■ Jde tedy o peníze...

Jde ještě o něco více. O budoucnost. V Československu je velký mozkový potenciál. Jestliže těmto lidem nedáme příležitost, okrademe se dvojnásobně. Jednak odejdou do zahraničí a my je jednou provždy ztratíme. A za druhé – celková kultura národa není přečena jen jeho materiálním bohatstvím, ale i jeho intelektuálním klimatem. A lidé, kteří se zabývají vědou, k tomuto klimatu velice rozhodně přispívají.

Bylo by pošetilé bránit tomu, aby talentovaní lidé odcházeli do světa na zkušenu. Ale musíme vytvořit takové prostředí, aby se chtěli vrátit, a hlavně, měli kam.

Hvězdy jsem neopustil...

■ Pane Grygare, co děláte dnes? Trochu jste se vytratil z povědomí veřejnosti, která očekávala další zajímavé seriály...

Seriál Okna vesmíru dokofán neskončil, jen se zvolnilo tempo přibývání dalších dílů. Háček je v mé nové funkci v Radě ČTV, kde pro její členy platí klauzule zákazu vystupování v televizních pořadech.

Pracuji teď ve Fyzikálním ústavu ČSAV, v oddělení vysokých energií. Důvodem, proč jsem se zde jako astronom ocitl, je fakt, že se v průběhu posledních patnácti let stále jasněji ukazuje, že studium stavby hmoty v mikro a submikroskopickém měřítku těsně souvisí s astronomií velkého vesmíru, tzv. kosmologií. Zejména proto, že se dnes již všeobecně připouští, že vesmír se vyvíjí. A onen raný vesmír, kterým to vše začalo, byl opravdu vesmírem vysokých energií.

■ Takže můžeme očekávat nový televizní cyklus?

Pravděpodobně, protože mě to velice láká. Navíc, jak jsem již řekl, základní výzkum musí být podporován státem a daňoví poplatníci mají alespoň minimální právo vědět, k čemu jejich peníze vlastně slouží...

■ Věříte v Boha?

V Boha věřím, to je u mě prvořadé. Dřívější oficiální propaganda vytvořila mínění, že vědec je člověk, který je apriori ateista, a obráceně – věřící nemůže být dobrým vědcem. Naopak, myslím si, že k víře v Boha vědecké poznání člověka přivede. Dříve nebo později totiž při bádání dojdete k jednomu problému: nestáčí vám technické odpovědi. Podaří se vám zjistit, jak to asi vypadalo v raném vesmíru, proč svítí hvězdy... ale pak přijdou otázky filozofické: proč to tak vlastně vůbec všechno je? Ateisté říkají – náhoda nebo shoda náhod, já si myslím – protože je Bůh.

■ Jaký se dá očekávat v budoucnu největší astronomický objev?

Nemohu vám odpovědět jinak než citací asi dvacet let starého výroku slavného arménské astrofyziky Viktora Ambarcumjana: Nejvýznamnější objevy nelze předvídat. Kdybyste je uměl předpovědět, tak to nejsou ty nejvýznamnější objevy.

A ještě jeden příklad: Zcela nedávno letěla americká kosmická sonda Voyager sluneční soustavou, navštívila jednotlivé planety a už byly přesné informace o tom, co na nich zjistila. V době, kdy byla na cestě k Neptunu, požádal jeden americký vědecký časopis renomované experty v oboru studia planet, aby předpověděli, co objeví Voyager na Neptunu.

Předpovědi s výsledky se shodovaly ve třech procentech...

■ Co pro vás znamená pohled na noční oblohu?

„Pohled na hvězdy asi nikoho nenechá vádnout. A já jako astronom, jsem fascinován ještě nějak navíc. Vím, proč hvězdy svítí, proč jsou na obloze vidět, vím, kde mohou kterou nalézt. Je zvláštní, že i dnes, po letech pozorování hvězd, jsem nesvoj, když nemůžu čtrnáct dní vidět naši oblohu. Asi jako kuřák, když si nemůže zapálit. (Sám jsem ovšem chronický nekuřák.) Cítím nepokoj.“

■ Ovlivnila láska ke hvězdám nějak vaši životní filozofii?

Myslím, že ano. Když se bezpočtykrát ponořuji do všedních a malicherných strastí, tak si někdy v okamžiku vypěti řeknu: Tak a teď jsem ve vesmíru a dívám se na všechno ze vzdálenosti Proximy Centauri. (To je mimochodem po Slunci nejbližší hvězda.) Z této perspektivy pak vypadá vše doista jinak.

KAMIL MIKETA
Foto RP – David Holý

Zásilkový prodej

PROMI

Poštovní schránka 19
742 13 Studénka

DĚTSKÉ PLENY

100 % bavlna

malé pleny 70x70 Kčs 11.50

velké pleny 80x80 Kčs 13.90

plenkové osušky Kčs 34,-

+

další kojenecké zboží

(celá vybavička),

jehož nabídkový list

ZAŠLEME

Dobříkové poštovné do 500,- Kčs činí 12,- Kčs, nad 500,- Kčs činí 16,- Kčs
Dopřejte nám, prosím, čas 2-3 týdny k doručení zásilky

...rada na závěr

Nezapomeňte, že na dětskou vybavičku můžete čerpat

PENÍZE

Z NOVOMANŽELSKÉ

PŮJČKY

SOMET, s. p., Teplice

odprodá za dohodnutou cenu
rozestavěný objekt rekreačního střediska v Lužických horách, osada Jedlová u Jifetína p./J., okres Děčín. Maximální kapacita objektu je 52 osob. Středisko má ideální podmínky pro letní i zimní rekreaci.

Technické informace podá odd. investic, tel. č. 0417/25679.

B-7676

TROPI-TOUR

poníka pobyty při moři v Taliansku - Bellaria (Rimini) v apartmánech s kuchynkou, vlastnou dopravou. 8 dní pre celú rodinu (2-4 osoby) v júni, septembri - od 5400,- Kčs, júl, august - od 10 600,- Kčs.

5-6 osob - jún, september - od 6800,- Kčs, júl, august - od 13 200,- Kčs

12 dní (2, 6, 13, 6, 5, 9-16, 9.) 9800,- Kčs, resp. 11 000,- Kčs. Inform: TROPITOUR, P. BOX 41,

963 01 Krupina, telef. 0856/216 05, fax 217 78.

B-7772